

İMKB ULUSAL 100 ENDEKSİ GETİRİ VOLATİLİTESİNİN ANALİZİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

A STUDY ON THE ANALYSIS OF ISE NATIONAL 100 INDEX RETURN VOLATILITY

Dr. Zeynep ERGEN IŞIKLAR

Selçuk Üniversitesi
zeynepergen@selcuk.edu.tr

ÖZET

Son yıllarda küreselleşmenin etkisiyle birlikte finansal piyasalarda volatilité kavramına olan ilgi artmıştır. Zaman serilerinin sahip olduğu asimetri, kaldıraç etkisi vb. özellikler nedeniyle oluşan yüksek volatilité, varlıkların etkin fiyatlandırılmasını engelleyebilmektedir.

Bu çalışmada ağırlıklı olarak yüksek frekanslı finansal verilerdeki zamana bağılı değişkenliği, bir başka deyişle volatilitéyi analiz etmek için kullanılan koşullu değişen varyans modelleri üzerinde durulmuştur. Veri olarak İMKB'nin Ocak 2007- Aralık 2009 tarihleri arasındaki günlük endeks değerleri kullanılmıştır. XU100 endeksi zaman serisinde varyans modellemesi ve modellerin öngörü performansı değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmamız sonucunda elde edilen çıktılar, ekonomide oluşan şoklardan İMKB'nin de etkilendiğini ve şokların volatilitéye sebep olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Risk, risk yönetimi, zaman serileri, koşullu değişen varyans, finansal volatilité, volatilité modelleri, volatilité, volatilité modelleri analizi, ARCH, GARCH, EGARCH

SUMMARY

The interest on volatility of financial markets was increased because of the effects of globalization in recent years. The qualifications such as asymmetry, leverage effect, etc. of the time series causes high volatility, and this also effect the efficiency of pricing the financial assets.

In this study, mainly in high-frequency financial data, depending on the time variability, in other words, volatility was used to analyze the changing conditional variance models. January 2007 - December 2009 daily index values of the Istanbul Stock Exchange (ISE) were used as data. Variance modeling and evaluation of the model performance were made for XU100 time series indice.

With the help of the results of the study it is founded that ISE is effected by the shocks in the economy moreover these shocks also causes volatility.

Key Words: Risk, risk management, time series, conditional heteroscedasticity, financial volatility, volatility models, volatility, volatility model analysis, ARCH, GARCH, EGARCH

* Bu çalışma 2010 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında yapılan "Finansal Varlıkların Volatilité Modelleri İle Analizi" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

GİRİŐ

Ekonomi dnyası içinde finansal yatırımcılar baş aktörlerdir. Finansal yatırımcılar, ortaya koydukları sermayeleri farklı yollarla işleterek getiri elde etme amaçlı bir yöntemle ekonomik yapının işleyişini sağlamaktadırlar. Yatırımcıların sermayeleri onların varlıkları olduğu için sahiplik duygusu ile her zaman bu varlıklarını veya varlıkların değerini artırmak istemektedirler.

Yatırım yapma söz konusu olduğunda yatırımcılar her ne kadar sermayelerinin artmasını isteseler de bu sermayelerinin bir bölümünü kaybetme riski ile de karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu nedenle yatırımların temel amacına ulaşabilmesi için etkin bir risk yönetimi gerçekleştirilmek zorundadır.

Yatırımcıların etkin bir risk yönetimi yapabilmeleri yatırımlarına söz konusu olan varlıkları ve bu varlıkların gelecekteki durumunu, elde edebilecekleri kazanç ya da kayıpları iyi analiz etmelerine bağlıdır. Varlıkların analizi sayesinde performans ölçümü yapılabilen ve ulaşılan sonuçlarla geleceğin belirsizliği bir nebze de olsa azaltılabilmektedir. Performansın iyi bir Őekilde incelenmesi yatırımın ne kadar başarılı olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir.

Çalışmada teorik bilgiler çerçevesinde İMKB Ulusal 100 fiyat endeksine ait olan 04/01/2007-31/12/2009 dnyemi gnlük getiri değerleri kullanılarak oluşturulan serinin volatiliteleri için en uygun modelin belirlenmesi ve bu modellerin performanslarının ölçülmesi işlemleri gerçekleştirilmiştir. Uygulama aşamasında Eviews 6 paket programından faydalanılmıştır.

1. LİTERATÜR ÖZETİ

Risk, hedeflerin gerçekleştirilmesinde sorun yaratan olay ve olguların henüz tehlide dnyüşmemiş ve yönetilebilir halidir (Küüşahin vd., 2009). Genellikle bütün yatırım projelerinin gelecekteki nakit akışı, risk ve belirsizlik taşıdığından, risk ve belirsizliğin tanımlanması ve ölçülmesi, riskli projelerin değerlendirilmesi ve seçimi için önem arz etmektedir (Bayrakdaroğlu ve Ege, 2006). Yatırım süreci beş temel aşamadan oluşmaktadır: Yatırım politikasının belirlenmesi, Menkul kıymet analizinin yapılması, Portföy oluşturulması, Portföyün değiştirilmesi (yenilenmesi), Portföy performansının değerlendirilmesi (Karacabey ve Gökgöz, 2005:38-39). Risk yönetimi bir süreç olarak ele alındığında birbirini takip eden dört aşamadan bahsetmek mümkündür (Çakınberk, 2010):

Piyasaya bilgi akışı ve volatilité (veya risk) arasındaki ilişki finansal zaman serileri arasında varyansta nedenselliği açıklamak için kullanılmaktadır (Korkmaz ve Çevik, 2009).

Volatilité fiyat düzeylerindeki ani hareketler olarak tanımlanabilir. Yatırım kararlarını ve sonuçlarını doğrudan etkilediği için volatilité, volatilitenin modellenmesi ve tahmini yatırımcı, aracı kuruluş, piyasa düzenleyici kurumlar vb. piyasa katılımcıları için oldukça önemlidir. Küreselleřme süreci ile piyasaların birbiri ile entegrasyonu artmış ve bu durumdan gelişmekte olan piyasalar gelişmiş piyasalardan daha fazla etkilenmeye başlamıştır. Özellikle finansal kriz dnyemlerinde artan volatilité yüksek riski de beraberinde getirmektedir. Yüksek volatilitéye sahip finansal piyasalarda esnekliğin sağlanması ve piyasaların sorunsuz işlemesi için özel düzenlemelere ihtiyaç vardır. Yüksek volatilité yüksek risk demek olduğundan özellikle finansal krizler sonrasında yatırımcılar önemli kazanç ve kayıplar elde etmektedirler. Bu nedenle volatilitenin modellenmesi ve tahmin edilmesi oldukça önemlidir. Finansal

piyasalarda volatilitenin artmasıyla beraber yatırımcılar kararlarında değişikliğe gidebilirler. Ayrıca politikacılar da volatilitenin reel ekonomiye yayılarak ekonomik performansı etkileyeceği düşüncesiyle karar alabilmektedirler.

Yatırımcılar tek bir finansal varlık yerine birden fazla finansal varlığa yatırım yapmayı yani yatırımlarında portföy oluşturmayı tercih edebilmektedirler. Böyle bir durumda portföyün getirisinin volatilitésini incelemek için portföyün risk faktörleri arasındaki varyans ve kovaryansla birlikte her bir varlığın risk faktörlerine olan duyarlılığı da incelenmelidir (Sevil, 2001:41).

Hisse senedi getiri volatilitési, sadece temel bazı değişkenlerin (temettü, kazanç oranı, karlılık, vb.) beklenti değerinden ciddi sapmalar göstermesi sonucunda oluşacaktır (Güneş ve Saltoęlu, 1998:37).

Literatürde gerek finansal varlıklara ait çeşitli volatilité modellerinin kurulması ve kurulan modeller ile volatilitenin tahmin edilmesi(ön görülməsi), gerekse çeşitli volatilité modellerinin öngörü performanslarının karşılaştırılması amacıyla geçmişten günümüze farklı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar farklı hisse senetleri, işlem hacimleri, likidite, getiri vb. alanlarda yürütölmektedir.

2. UYGULAMA

2.1 Veri ve Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde İMKB Ulusal 100 Fiyat Endeksinin 04/01/2007-31/12/2009 dönemine ilişkin volatilitésinin analizi ve performans ölçümü yapılmıştır. Bu kapsamda Ulusal 100 fiyat endeksinin ilgili dönemde borsanın işleme açık olduğu her güne ait kapanış fiyatları (2. Seans kapanış fiyatları) kullanılarak getiri serisi oluşturulmuştur. Daha sonra oluşturulan zaman serisi yardımıyla endekse ilişkin üç yıl bir dönem kabul edilerek volatilité analizi yapılmıştır. Endeksin volatilité modellemesi ve zaman serisine bu süreçte uygulanması gereken testler Eviews 6.0 ekonometri paket programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Program çıktıları ise teorik bilgiler çerçevesinde yorumlanmıştır.

Yukarıda sözü geçen uygulama sürecinde yapılmış olan ekonometrik incelemeler ve çalışmanın yöntemi aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1) *Zaman serisini oluşturmak:* Endeksin günlük kapanış fiyatları kullanılarak getiri serisi logaritmik bir formda (1) numaralı formül yardımıyla hesaplanmıştır:

R_t : t günü getiri değeri

P_t : t günü endeks kapanış fiyatı

olmak üzere

$$R_t = \ln \left(\frac{P_t}{P_{t-1}} \right) \quad (1)$$

2) *Zaman serilerinin grafiksel gösterimi ve korelogram oluşturulması:* Endeksin gözlem değerleri ile oluşturulan zaman serisine ait grafik ve korelogram çizilmiştir. Grafikteki eğrinin durumuna göre serinin durağanlığı hakkında sezgisel yorumlama yapılmıştır. Buna göre eğri belirli bir ortalama etrafında küçük çaplı salınımlar gösteriyorsa serinin durağan olduğu, salınımların büyük çaplı ve ani iniş çıkışlar şeklinde olması halinde ise serinin durağan olmadığı söylenmiştir.

Korelogramlar zaman serilerinde otokorelasyonların belirlenmesini sağlayan çizelgelerdir. Korelogram analizi ile Otokorelasyon (ACF) ve Kısmi Otokorelasyon (PACF) Fonksiyonları ile Ljung-Box-Pierce-Q istatistiklerini birlikte incelenebilmektedir. AC fonksiyonu incelenen serideki komşu veriler arasında ne kadar bir korelasyon olduğunu göstermektedir. ACF değerlerinin hepsinin birden eş anlı olarak sıfır olup olmadığını test etmek için Ljung-Box-Pierce-Q istatistiği kullanılmaktadır. Buna göre

n:Gözlem sayısı

K:Gecikme sayısı

k:Gecikme değeri

ρ_k :k gecikmesi için ACF değeri

$$H_0: \rho_1 = \rho_2 = \dots = \rho_k = 0$$

$$H_1: \rho_1 \neq \rho_2 \neq \dots \neq \rho_k \neq 0$$

olmak üzere

$$Q = n \sum_{k=1}^K \hat{\rho}_k^2 \quad (2)$$

formülünden hesaplanan değer $\chi^2(K)$ tablo değeri ile karşılaştırılır ve ilgili hipotezler test edilir. Eğer H_0 hipotezi red edilirse ACF değerlerinin en azından bazıları sıfırdan farklıdır. Bu durumda serinin durağan olmadığı diğer bir deyişle beyaz gürültü sürecine uymadığı söylenebilmektedir. Yani serinin doğrusal bağımlılığı Ljung-Box-Pierce-Q istatistiği ile test edilmektedir. Bu test değeri χ^2 tablo değeri ile karşılaştırılır ve eğer H_0 hipotezi kabul edilmezse serinin doğrusal bağımlı olduğu söylenebilmektedir. Q istatistiği serinin ortalamadan sapmasını ölçer ve hata teriminin otokorelasyon içerip içermediğini test etmektedir.

PAC fonksiyonu serideki verilerin birbirleri ile olan otokorelasyonunu dolaylı olarak hesaplamaktadır. Örneğin, AR(1) sürecinde y_t ile y_{t-2} birbirleriyle bağlı olmasına rağmen y_{t-2} modelde direk yer almaz. Bu nedenle y_t ile y_{t-2} arasındaki korelasyon y_t ile y_{t-1} ve y_{t-1} ile y_{t-2} arasındaki korelasyonun çarpımı şeklinde yazılabilmektedir. Bu bağıntı PAC fonksiyonu yardımıyla açıklanmaktadır (Kutlar, 2007:293).

ACF ve PACF değerleri %5 anlamlılık düzeyinde $(-2\sqrt{n}, +2\sqrt{n})$ aralığında ise seri durağandır şeklinde yorumlanabilmektedir. Ayrıca otokorelasyon değerlerinin çok yavaş bir şekilde azalması da seride trend etkisinin olduğunu göstermektedir.

Durağan serilerde k gecikme değeri büyüdükçe otokorelasyon fonksiyonu değeri de sıfıra yaklaşmalıdır. Bu yaklaşım k gecikme değerinin x ekseninde, otokorelasyon fonksiyonu değerinin de y ekseninde yer aldığı bir grafik yardımıyla da kolaylıkla görülebilmektedir. Fakat bir serinin durağanlığının kesin olarak incelemesi birim kök testi yardımıyla olmaktadır

3) Serinin durağanlığının kesin olarak incelenmesi için birim kök testinin yapılması:

Birim kök testi ile durağanlık sınaması yapılırken aşağıdaki hipotezler test edilmektedir:

$$H_0: \text{Birim kök var (seri durağan değil)}$$

$$H_1: \text{Birim kök yok (seri durağan)}$$

Birim kök testi hipotezleri Dickley-Fuller testi ile incelenmektedir. Standart DF testi temel varsayımı hata terimlerinin bağımsız ve aynı dağılıma sahip olmasıdır. Fakat hata terimlerinde bu varsayım her zaman geçerli olmayacağından iki farklı yaklaşımla DF testi söz konusu olmaktadır: Parametrik bir yöntem olan Çoğaltılmış DF Testi(ADF Testi), parametrik olmayan Phillips-Perron Testi. ADF Testinde zaman serisinin gecikmeli değeri otokorelasyonun kaldırılabilmesi için modele eklenmektedir. İlgili test istatistiği değerleri Dickley-Fuller τ test istatistiği tablo değeri ile karşılaştırılmakta ve hipotezler test edilerek serinin durağanlığı incelenmektedir.

4) Serinin istatistiksel tanımlama testlerinin yapılması: Bu aşamada seriye ait istatistiksel değerler (çarpıklık katsayısı, basıklık katsayısı, ortalama, standart sapma, vb.) hesaplanmıştır.

İlgili değerlerden çarpıklık katsayısı(skewness) sıfırdan küçük ise seri sola çarpık, sıfırdan büyük ise seri sağa çarpık demektir. Yani çarpıklık katsayısı sıfırdan farklı olan seri asimetrik dağılımlıdır. Çünkü simetrik bir dağılım olan normal dağılımın çarpıklık katsayısı sıfırdır. Diğer yandan basıklık katsayısı(kurtosis) 3'ten küçük ise seri normalden basık, 3'ten büyük ise de seri normalden daha dik(sivri) dağılmış demektir. Normal dağılmış bir seride Pearson'un tanımına göre basıklık katsayısı 3 olmaktadır. İstatistiksel tanımlamalar arasında yer alan Jarque-Bera test istatistiği ise serinin normal dağıldığını öne süren hipotezi test etmektedir. EKK artıklarının çarpıklık ve basıklık ölçülerinin hesaplanması ile elde edilen bu istatistik 2 serbestlik dereceli χ^2 tablo değeri ile karşılaştırılmaktadır. Çünkü normal dağılmış bir serinin JB değeri yaklaşık olarak %5 anlamlılık düzeyinde 2 serbestlik dereceli χ^2 tablo değerine karşılık gelen 5.99 değeri olmaktadır. İlgili seri için JB değeri,

$$S: \text{Çarpıklık katsayısı}$$

$$K: \text{Basıklık katsayısı}$$

olmak üzere

$$JB = n \left[\frac{S^2}{6} + \frac{(K-3)^2}{24} \right] \quad (3)$$

formülü ile hesaplanmakta ve 5.99'dan büyük ise serinin normal dağılmadığı söylenebilmektedir (Kıran, 2008:90).

5) Uygun modelin seçilmesi: Bir zaman serisinin AR(p), MA(q) veya ARMA(p,q) süreçlerinden hangisine uyduğunu belirlemenin bir yöntemi otokorelasyon fonksiyonu değerlerinden yardım almaktadır. Buna göre eğer ACF değerleri belirli bir q gecikmesinde zirve yapıp daha sonra kesilerek sıfırlanıyor ise seri MA(q) modeline uymaktadır. Diğer yandan PACF değerleri belirli bir p gecikmesinde zirve yapıp daha sonra kesintiye uğruyor ise seri AR(p) modeline uymaktadır. Eğer ACF ve PACF değerleri her iki koşulu da sağlıyor ise seri ARMA(p,q) modeline uymaktadır.

Diğer yandan serinin özelliklerine en uygun modelin belirlenmesi için alternatif olan ikinci yöntem ise farklı p ve q değerlerine göre farklı AR(p), MA(q) ve ARMA(p,q) modellerini EKK yöntemiyle tahmin etmektir. Tahmin edilen modellerden minimum Akaike (AIC) ve Schwarz (SC) kriterini sağlayan, katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olduğu model en uygun model olarak seçilebilir. Eğer AIC ve SC kriterlerini minimum yapan modeller farklı ise belirlilik katsayısı (R^2) daha büyük olan model tercih edilmelidir.

6) Hataların sabit varyanslı olup olmadığının incelenmesi(ARCH LM Testi): Bir önceki adımda belirlenen ve serinin içinde bulunduğu en uygun süreci tanımlayan modelin hata teriminin standart varyans varsayımına uygunluğu ARCH LM Testi ile test edilmektedir. Ayrıca finansal verilerin ARCH tipi modeller ile analizi için değişen varyans (ARCH) etkilerinin olup olmadığı da incelenmelidir. ARCH LM Testi sonucunda hata teriminin varyansının değişken olduğu sonucuna ulaşılırsa bu değişen varyansı modelleyecek uygun koşullu varyans modeli kurulmalıdır. Bu model belirlenirken yine AIC (tahmin değer-parametre sayısı) ve SC [tahmin değer-(parametre sayısı/2)*ln(gözlem sayısı)] kriterlerinin minimum-Durbin Watson değerini maksimum yapan, ayrıca hata terimleri rassal yürüyüş sürecine uyan model tercih edilmelidir.

7) Modellerin tahmin edilmesi: Değişen varyans problemi olduğu tespit edilen bir seri ARCH tipi bir model yardımıyla analiz edilebilmektedir. İlgili modelin katsayılarının tahmini EKK ya da MO yöntemlerinden biri ile yapılmaktadır.

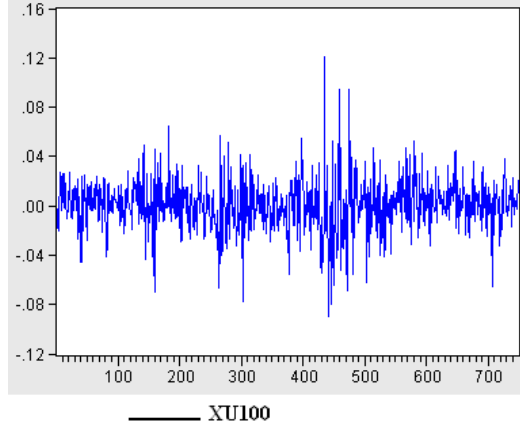
8) Tahmin edilen modeller yardımıyla volatilitenin öngörülmesi: ARCH-tipi modeller, hata teriminin koşullu varyansındaki değişimleri açıklayan modellerdir. Modelin bu özelliği mevcut verilerdeki volatilité konusunda bilgi verirken, gelecekte volatilitenin ne olacağı konusunda herhangi bir bilgi vermemektedir. Fakat geçmiş dönem değerleri veri olarak alındığında hata teriminin koşullu varyansı seri değerlerinin koşullu varyansına eřit olduğu için koşullu varyansın öngörülerini serinin gelecek varyansının da öngörüsü olmaktadır (<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma28.pdf>).

9) Modellerin öngörü performanslarının değerlendirilmesi: Modellerin öngörü performansları öngörü hatası istatistikleri hesaplanarak karşılaştırılmaktadır. İlgili istatistik değerleri minimum çıkan model yüksek performansa sahiptir denilebilmektedir.

2.2 Bulgular

XU100 endeksine ilişkin ilgili dönemde borsanın işlem gördüğu her güne ait 2. seans kapanış fiyatları kullanılarak formül (1) yardımıyla endeksin getiri serisi oluşturulmuştur. Buna göre oluşturulan zaman serisinin büyüklüğu (gözlem sayısı) 748'dir. Oluşturulan getiri serisi Eviews 6 paket programına girildiğinde seri ile ilgili ulaşılan sonuçlar ve yorumları aşağıda sunulmaktadır:

Getiri serisi çizgi grafiği:

şekil 2: XU100 Endeksi Getiri Serisi Grafiği

Yukarıdaki grafikte yatay eksen (apsis eksenini) yer alan değerler gözlem sayısını göstermektedir. Buna göre 0-248 gözlem arası 2007 yılı, 249-498 gözlem arası 2008 yılı ve 499-748 gözlem arası ise 2009 yılı gözlemlerine karşılık gelmektedir. Diğer taraftan dikey eksen (ordinat eksenini) ise ilgili gözlem gününe ait olan getiri serisi değerini vermektedir. Grafikten anlaşılacağı üzere XU100 endeksi getiri serisi genellikle sıfır ortalama etrafında dağılım göstermektedir. Ayrıca serideki en büyük değişim 2009 yılı başlarında oluşmuştur. Serinin genel dağılımının sıfır ortalama etrafında seyretmesi XU100 getiri serisinin durağan olduğu kanısını uyandırmaktadır.

Getiri serisi korelogramı:

Otokorelasyon	Kısmi Otokorelasyon	ACF	PACF	Q-İst.	Olasılık
1	0.070	0.070	3.6320	0.057	
2	-0.013	-0.018	3.7674	0.152	
3	-0.036	-0.034	4.7530	0.191	
4	0.046	0.051	6.3750	0.173	
5	-0.007	-0.015	6.4083	0.268	
6	-0.059	-0.058	9.0648	0.170	
7	-0.076	-0.065	13.411	0.063	
8	0.019	0.024	13.680	0.091	
9	0.072	0.065	17.561	0.041	
10	0.077	0.070	22.047	0.015	
11	-0.003	-0.005	22.056	0.024	
12	-0.015	-0.016	22.226	0.035	
13	0.139	0.136	37.075	0.000	
14	-0.013	-0.041	37.200	0.001	
15	-0.022	-0.006	37.569	0.001	
16	-0.015	0.015	37.734	0.002	
17	0.051	0.045	39.746	0.001	
18	0.040	0.030	40.972	0.002	
19	-0.034	-0.037	41.871	0.002	
20	-0.011	0.009	41.963	0.003	
21	-0.001	-0.010	41.964	0.004	
22	0.012	-0.007	42.068	0.006	
23	0.016	0.007	42.267	0.008	
24	-0.045	-0.034	43.855	0.008	
25	0.048	0.065	45.650	0.007	
26	0.055	0.016	47.960	0.005	
27	-0.025	-0.039	48.430	0.007	
28	-0.049	-0.037	50.285	0.006	
29	-0.006	0.006	50.311	0.008	
30	0.017	-0.000	50.525	0.011	

şekil 3: XU100 Endeksi Getiri Serisi Korelogramı

Getiri serisine ilişkin şekil 3'deki korelogramda seri değerleri arasındaki otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon katsayıları 30 gecikmeye kadar hesaplanmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi n gözlem sayısı olmak üzere ACF ve PACF değerlerinin %5 anlamlılık düzeyinde $(-2/\sqrt{n}, +2/\sqrt{n})$ aralığında yer alması serinin durağan olduğunun göstergesidir. Buna göre XU100 Endeksi için n=748 olmak üzere şekil 8'deki ACF ve PACF değerlerinin

hepsinin (-0.073,+0.073) aralığında seyretmesi serinin durağan olduğu yönündeki görüşümüzü desteklemektedir.

Getiri serisinin birim kök testi: XU100 Endeksine ilişkin grafiksel ve korelogram yardımıyla yapılan incelemeler sonucunda serinin durağan olduğu sezgisel olarak söylenmiştir. Fakat durağanlığın kesin olarak belirlenmesi için seriye ilişkin birim kök testi uygulanmıştır.

Sıfır Hipotezi : XU100 birim köke sahip
Dışsal değişken: Sabit
Gecikme uzunluğu=0 (otomatik olarak SIC'ye dayanır, maxgecikme=19)

	t-istatistiği	Olasılık *
ADF Test İstatistiği	-25.43922	0.0000
Kritik Değerler		
1% düzeyinde	-3.438877	
5% düzeyinde	-2.865193	
10% düzeyinde	-2.568771	

*Mac-Kinnon tek taraflı p değeri

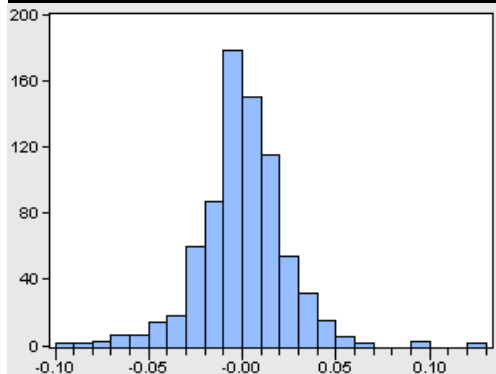
ADF Test Denklemi
Bağımlı değişken:XU100
Yöntem:EKK
Örneklem(ayarlanmış): 2 748
İçerilen gözlem: 747 ayarlamaadan sonra

Değişken	Katsayı	Standart hata	t-istatistiği	Olasılık
XU100(-1)	-0.930365	0.036572	-25.43922	0.0000
C	0.000380	0.000799	0.475857	0.6343
R ²	0.464858	Ortalama koşullu var		3.34E-05
Düzeltilmiş R ²	0.464140	S.D koşullu var		0.029814
Regresyon stand. hata	0.021824	Akaike değeri		-4.808905
Artık kareler toplamı	0.354846	Schwarz değeri		-4.796546
Logaritmik olabilirlik	1798.126	F-istatistiği		647.1539
Durbin-Watson ist.	1.995735	Olasık(F-istatistiği)		0.000000

Şekil 4: XU100 Getiri Serisi Birim Kök Testi Sonuçları

XU100 Endeksi getiri serisi birim kök sonuçlarında (bkz: Şekil 4) görüldüğü gibi ADF Test istatistiği değeri -25.43922 olarak hesaplanmıştır. Diğer yandan bu istatistiğin karşılaştırılacağı kritik değerler %1 anlamlılık düzeyi için -3.438877, %5 anlamlılık düzeyi için -2.865193 ve %10 anlamlılık düzeyi için -2.568771 olarak gerçekteşmiştir. Hesaplanan ADF istatistik değeri tüm anlamlılık düzeylerinde kritik değerlerden mutlak değerce büyük olmuştur. Bu ise XU100 Endeksi getiri serisinin birim kök içerdiiğini savunan sıfır hipotezinin red edilmesi anlamındadır. Yani seri birim kök içermemekte ve bu sebeple kesin olarak durağan bir seri olarak nitelendirilebilmektedir.

Serinin istatistiksel tanımlamalarının yapılması:

Seri: XU100
Örnek: 1 748
Gözlem: 748
Mod: 0.000402
Medyan: 0.000118
Max.: 0.121272
Min.: -0.90137
Standart Sapma: 0.021848
Çarpıklık: 0.008075
Basıklık: 5.858296
Jarque-Bera: 254.6353
Olasılık: 0.000000

şekil 5: XU100 Endeksi Getiri Serisinin İstatistiksel Tanımlaması

XU100 Endeksi getiri serisi 0.000402 mod, 0.000118 medyan ve 0.021848 standart sapma değerine sahiptir. Volatilite modellemesi yapılmadan önce zaman serilerinde özellikle incelenmesi gereken istatistiksel değerler çarpıklık katsayısı ve basıklık katsayısı değerleridir. Getiri serisinin çarpıklık katsayısı 0.008075 olarak bulunmuştur. Çarpıklık katsayısı sıfırdan büyük olduğundan getiri serisi sağa çarpık, asimetric bir dağılım sergilemektedir. Ayrıca basıklık katsayısı 5.858296 olarak hesaplanmıştır ve bu değer 3'ten büyük olduğundan getiri serisinin normalden daha dik (sivri) bir dağılım sergilediği söylenebilmektedir. Yani seride kalın kuyruk özelliği vardır.

Zaman serilerinin analizi sırasında araştırmacılar serilerin sahip olduğu özellikleri belirlerken birim kök testi, çarpıklık katsayısı ve basıklık katsayısının yanı sıra Jarque-Berra değerini de incelemektedirler. XU100 Endeksi getiri serisi Jarque-Berra değeri 254.6353 olarak hesaplanmıştır. Bu istatistik değeri serinin normal dağıldığını savunan sıfır hipotezini test etmek için kullanılmaktadır. Hesaplanan JB değeri normal dağılıma ait olan $\chi^2(2)=5.99$ kritik değerinden büyük olduğu için sıfır hipotezi kabul edilemez. Yani getiri serisi normal dağılmamaktadır.

XU100 Endeksi getiri serisine uygun koşullu ortalama modelinin belirlenmesi: Getiri serisinin özelliklerini incelemek için yapılan çalışmalar sonucunda zaman serisinin durağan, asimetric yapılı, normalden daha dik ve normal olmayan bir dağılıma sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenlerle getiri serisinin yapısı klasik yöntemler yerine serideki özellikleri modelleyebilecek koşullu ortalama modelleri ile modellenerek incelenmelidir.

AKAİKE DEğERİ (AIC)						
p/q	0	1	2	3	4	5
0	-	-4,810351	-4,807731	-4,807088	-4,805984	-4,803317
1	-4,808905	-4,806368	-4,804925	-4,804165	-4,801970	-4,801075
2	-4,805844	-4,804391	-4,821306	-4,800265	-4,818461	-4,815816
3	-4,803630	-4,802370	-4,804470	-4,808353	-4,815402	-4,820190
4	-4,803332	-4,800644	-4,816978	-4,814874	-4,835991	-4,833960
5	-4,799904	-4,798237	-4,809345	-4,811724	-4,815707	-4,832047

Tablo 1: XU100 Endeksi Getiri Serisi ARMA(p,q) Modelleri Akaike Değerleri

SCHWARZ DEğERİ (SC)						
p/q	0	1	2	3	4	5
0	-	-4,798005	-4,789212	-4,782396	-4,775119	-4,766279
1	-4,796546	-4,787830	-4,780207	-4,773268	-4,764893	-4,757819
2	-4,787286	-4,779647	-4,790376	-4,763149	-4,775159	-4,766328
3	-4,778860	-4,771408	-4,767315	-4,765006	-4,765862	-4,764457
4	-4,772337	-4,763451	-4,773585	-4,765282	-4,780200	-4,771970
5	-4,762671	-4,754799	-4,759701	-4,755874	-4,753652	-4,763786

Tablo 2: XU100 Endeksi Getiri Serisi ARMA(p,q) Modelleri Schwarz Değerleri

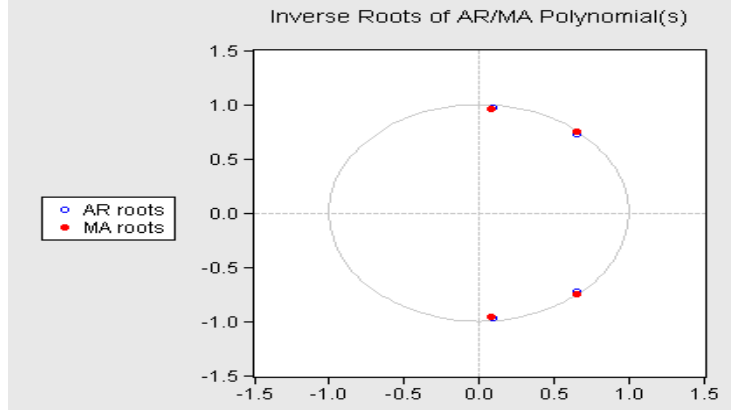
XU100 Endeksi getiri serisine uygun koşullu ortalama denkleminin bulunması için farklı p ve q gecikmelerinde ARMA(p,q) modelleri tahmin edilmiştir. Literatürde uygun modelin belirlenebilmesi için

- Parametrelerin anlamlılığı
- Determinasyon katsayısının yüksek olması
- Akaike bilgi kriterinin düşük olması
- Schwarz bilgi kriterinin düşük olması
- Hata kareler toplamının düşük olması
- Olabilirlik oranının yüksek olması
- Modelin F istatistiğinin anlamlı olması
- Öngörü performansı ölçme kriterlerinin küçük olması (RMSE, MAE, Theil U)

beklenmektedir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2006). Bununla birlikte uygun model belirlenirken yapılan çalışmalarda çoğunlukla Akaike ve Schwarz kriterleri baz alınmaktadır. Bu çalışmada da literatürde uygulama aşamasında en sık kullanılan yöntemle göre getiri serisini modelleyebilecek uygun model belirlenmiştir. Bu kapsamda tüm modellerin Akaike ve Schwarz değerleri tablo 9 ile tablo 10'da verilmiştir. Buna göre $p=0,1,2,3,4,5$ ve $q=0,1,2,3,4,5$ değerlerinin tüm kombinasyonları ile oluşturulan modeller arasında minimum Akaike değeri $p=q=4$ için kurulan ARMA(4,4) modeli ve minimum Schwarz değeri $p=0, q=1$ için kurulan ARMA(0,1)=MA(1) modeline aittir.

ARMA(4,4) modeline ilişkin tahmin sonuçları tablo 2'de gösterilmektedir. Buna göre AR (4) sürecine ait olan tüm parametrelerin toplamı $\{|AR(1) + AR(2) + AR(3) + AR(4)|\}$; $|1,498029 - 2,157871 + 1,432191 - 0,909494| = 0,128145 < 1$ olduğu için AR süreci durağanlık koşulunu sağlamaktadır. Şekil 6'de yer alan grafikte de görüldüğü gibi ARMA(4,4) modeline ilişkin otoregresif ve hareketli ortalama kısımlarının parametreleri birim çember içerisinde ve birbirine yakın pozisyonda bulunmuştur. Bu sonuç modelin getiri serisini açıkladığı yönündeki görüşümüzü destekler niteliktedir.

Şekil 6: ARMA(4,4) Modeli Katsayıları İçin Durağanlık Ve Anlamlılık Testi

Ayrıca katsayılar için hesaplanan t istatistiği değerleri mutlak değerce kritik değerden ($744-8=736$ serbestlik derecesi ve %5 anlamlılık düzeyinde t değeri=1.645) daha büyük olduğu için katsayıların sıfıra eşit olduğunu varsayan sıfır hipotezi reddedilmekte ve katsayılar %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olmaktadır.

Bağimli değişken: XU100	Yöntem: EKK	Örnek (ayarlanmış): 5 748	İçerilen gözlem: 744		
Değişken	Katsayı	Standart hata	t-istatistiği	Olasılık	
C		0.000454	0.000828	0.548091	0.5838
AR(1)	1.500177		0.030832	48.65585	0.0000
AR(2)	-2.158826		0.049120	-43.95024	0.0000
AR(3)	1.433630		0.047747	30.02583	0.0000
AR(4)	-0.909249		0.027852	-32.64525	0.0000
MA(1)	-1.469466		0.035505	-41.38810	0.0000
MA(2)	2.116093		0.058954	35.89371	0.0000
MA(3)	-1.368633		0.058485	-23.40140	0.0000
MA(4)	0.916710		0.034248	26.76651	0.0000
*R ²		0.050900	*Ortalama koşullu var		0.000476
*Düzeltilmiş R ²		0.040569	*S.D. koşullu var		0.021879
*Regresyon standart hatası		0.021430	*Akaike bilgi kriteri		-4.835991
*Artık kareleri toplamı		0.337557	*Schwarz kriteri		-4.780200
*Logaritmik olabilirlik		1807.989	*Hannan-Quinn kriteri		-4.814485
*F-istatistiği		4.927208	*Durbin-Watson ist.		1.957832
*Olasılık(F-istatistiği)		0.000006			

Tablo 3: XU100 Endeksi Getiri Serisi ARMA(4,4) Modeli

ARMA(4,4) Modeline ilişkin serisel korelasyon testi sonuçlarına göre $nR^2=21,89802$ olarak bulunmuştur ve bu sonuca göre model katsayıları arasında 30 gecikmeye kadar serisel korelasyon gözlemlenmemiştir. Tüm bu sonuçlara dayanarak XU100 endeksi getiri serisi için

uygun modelin ARMA(4,4) modeli olduğu söylenebilmektedir.[†] Örneğin AR(1) katsayısı için hesaplanan t değeri=51.26566>1.645 olduğundan bu katsayının sıfıra eşit olduğunu varsayan sıfır hipotezi reddedilmekte, diğer bir söylemle katsayı anlamlı bulunmaktadırdır. O halde serinin özelliklerini yansıtmakta en uygun olduğu düşünölen ARMA(4,4) modelinin formel yapısı aşağıdaki gibi olmaktadır:

$$XU100_t = 0.000474 + 1.498029XU100_{t-1} - 2.157871XU100_{t-2} + 1.432191XU100_{t-3} - 0.909494XU100_{t-4} - 1.468388 e_{t-1} + 2.116491 e_{t-2} - 1.369067 e_{t-3} + 0.918187 e_{t-4} + e_t$$

Modelin ARCH LM testi: Getiri serisini en uygun modellediği düşünölen ARMA(4,4) modeli hata terimlerinin varyansının zamandan bağımsız (sabit) olup olmadığı ARCH LM testi ile test edilmelidir. ARCH LM testi sonuçları aşağıda verilmektedir:

ARCH TEST			
F-istatistiği	3.562572	Olasılık F(30,683)	0.000000
nR ²	96.61032	Olasılık $\chi^2(30)$	0.000000

Tablo 4:XU100 Endeksi Getiri Serisi ARMA(4,4) Modeli ARCH LM Testi

30 gecikme değeri için yapılan ARCH LM testi ARMA(4,4) modeli hata teriminin varyansının sabit olduğunu savunan sıfır hipotezine karşılık varyansın hata teriminin gecikmeli değerleri için farklı olduğunu savunan alternatif hipotezi test etmektedir. Elde edilen sonuçlara göre $nR^2=96,61032 > \chi^2(30)=43,7729$ olduğundan %5 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezi reddedilmektedir. Yani ARMA(4,4) Modeli hata terimi varyansı gecikmeli değerler için zaman boyunca sabit değildir, modelde değişen varyans sorunu söz konusu olmaktadır.

Getiri serisinin koşullu varyansının analizi: Yapılan incelemeler sonucunda temel bazı özellikleri belirlenen zaman serisinin volatilitési, hata terimleri temel varsayımları sağlamadığı için klasik tahmin yöntemleri ile modellenip tahmin edilememektedir. Bunun yerine, seride karşılaşılan değişen varyans, kalın kuyruk, asimetri, kaldıraç etkisi vb. özellikleri modelleyebilecek koşullu değişen varyans modelleri ve bu modellerin tahmini ile volatilité öngörümü yapılmasına karar verilmiştir.

Serinin volatilitésinin modellenmesi ve bu model yardımıyla öngörüsünün yapılarak volatilitenin analizi için ARCH(p), GARCH(p,q) ve EGARCH(p,q) modellerinden faydalanılacaktır. Bu kapsamda literatürde en çok kullanılan p=1,2,3 q=1,2,3 gecikme değerleri tercih edilmiştir. Buna göre modellere ilişkin sonuçlar tablo 6'de verilmektedir:

[†] Schwarz kriterini minimum yapan MA(1) modeli belirlilik katsayısı (R²) ARMA(4,4) modeli belirlilik katsayısından daha küçük olduğu için MA(1) modeli incelenmemiştir.

İMKB Ulusal 100 Endeksi Getiri Volatilitésinin Analizi Üzerine Bir Araştırma

	ARCH p=1	ARCH p=2	ARCH p=3	GARCH p=1,q=1	GARCH p=1,q=2	GARCH p=1,q=3	GARCH p=2,q=1
α_0	0.000399	0.000273	0.000217	2.26E-05	1.76E-05	6.83E-06	3.45E-05
α_1	0.141529	0.146124	0.056186	0.107432	0.079936	0.037532	0.004563
α_2		0.311186	0.257577				0.149327
α_3			0.266955				
β_1				0.843780	1.261698	2.340870	0.771984
β_2					-0.379720	-2.189383	
β_3						0.796781	
R^2	0.032000	0.022340	0.011928	0.024062	0.025439	0.007288	0.027185
AIC	-4.830882	-4.881736	-4.915918	-4.957353	-4.959479	-4.949562	-4.964685
SC	-4.762663	-4.807348	-4.835331	-4.882965	-4.878892	-4.872677	-4.884099
SSE	0.344279	0.347715	0.351418	0.347102	0.346613	0.353068	0.345992
LOB	1808.088	1828.006	1841.721	1856.135	1857.926	1858.920	1859.863
RMSE	0.021832	0.021865	0.021881	0.021868	0.021861	0.021836	0.021856
MAE	0.015923	0.015981	0.016019	0.015984	0.015984	0.015992	0.015983
Theil U	0.915608	0.908910	0.921110	0.905598	0.910972	0.907009	0.915191

	GARCH p=2,q=2	GARCH p=2,q=3	GARCH p=3,q=1	GARCH p=3,q=2	GARCH p=3,q=3	E-GARCH p=1,q=1	E-GARCH p=1,q=2
α_0	3.37E-05	3.38E-05	3.32E-05	6.46E-05	5.49E-05	-0.709173	-1.002983
α_1	0.001496	-0.003248	0.006389	-0.024226	-0.007107	0.194784	0.022927
α_2	0.145063	0.151072	0.126406	0.146106	0.133649		0.233084
α_3			0.011531	0.168689	0.126105		
β_1	0.855477	1.061460	0.782284	-0.200206	0.428003	0.929070	0.898017
β_2	-0.074685	-0.680195		0.770244	-0.028476		
β_3		0.395217			0.231615		
γ_1						-0.115525	-0.198297
γ_2							0.088883
γ_3							
R^2	0.027508	0.006901	0.040249	0.025375	0.028106	0.029046	0.030370
AIC	-4.962113	-4.950021	-4.968744	-4.957836	-4.959473	-4.982304	-4.983537
SC	-4.875327	-4.857037	-4.881958	-4.864851	-4.860289	-4.901717	-4.890553
SSE	0.345877	0.353206	0.341345	0.346635	0.345664	0.345330	0.344859
LOB	1859.906	1856.408	1862.373	1859.315	1860.924	1866.417	1868.876
RMSE	0.021856	0.021834	0.021854	0.021846	0.021846	0.021830	0.021835
MAE	0.015984	0.015982	0.015983	0.016003	0.015976	0.015952	0.015936
Theil U	0.916065	0.908582	0.917358	0.912072	0.922292	0.931260	0.916227

	E-GARCH p=1,q=3	E-GARCH p=2,q=1	E-GARCH p=2,q=2	E-GARCH p=2,q=3	E-GARCH p=3,q=1	E-GARCH p=3,q=2	E-GARCH p=3,q=3
α_0	-0.532430	-0.543253	-0.785190	-1.105717	-0.621000	-0.889165	-1.646300
α_1	-0.010964	0.175038	0.006154	-0.108804	0.181987	-0.007136	0.096862
α_2	0.355234		0.238770	0.291892		0.288190	0.210922
α_3	-0.149756			0.216651			0.171060
β_1	0.951530	0.919679	0.834741	0.180768	1.125366	0.793079	-0.379999
β_2		0.028280	0.090031	0.719642	-0.318576	-0.131045	-0.329432
β_3					0.132333	0.252996	0.788157
γ_1	-0.208169	-0.085510	-0.215090	-0.260991	-0.101720	-0.202289	-0.192360
γ_2	0.071907		0.100734	-0.077401		0.058460	-0.002373
γ_3	0.061520			0.183977			-0.033710
R^2	0.031489	0.014016	0.031525	0.046393	0.029246	0.028677	0.045500
AIC	-4.982306	-4.955749	-4.998009	-5.013810	-4.978250	-4.987390	-4.996844
SC	-4.876924	-4.868964	-4.898826	-4.902228	-4.885265	-4.882008	-4.879063
SSE	0.344461	0.350675	0.344448	0.339160	0.345259	0.345461	0.339478
LOB	1870.418	1857.539	1875.259	1883.137	1866.909	1872.309	1877.826
RMSE	0.021845	0.021866	0.021828	0.021848	0.021835	0.021840	0.021839
MAE	0.015961	0.016010	0.015945	0.016043	0.015961	0.015965	0.015957
Theil U	0.916986	0.930998	0.913971	0.916324	0.927343	0.924975	0.925811

Tablo 5: XU100 Endeksi Getiri Volatilitésinin Analizi

Tablo 5, hata terimlerinde ARCH etkisi olduğu belirlenen XU100 Endeksi getiri serisi ARMA(4,4) modeline ilişkin alternatif volatilité modellerinin tahmin sonuçlarını ve modellerin öngörü performansı kriterlerini göstermektedir. XU100 Endeksi getiri serisi volatilitésinin analizi için incelenen alternatif modellerin formel yapısı genel olarak aşağıdaki gibi verilebilmektedir:

$$\text{ARCH}(p): \sigma_t^2 = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_i u_{t-i}^2 \quad \ni \alpha_0 > 0, \alpha_i \geq 0, \sum_{i=1}^p \alpha_i < 1 \quad (4)$$

$$\text{GARCH}(p,q): \sigma_t^2 = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_i u_{t-i}^2 + \sum_{k=1}^q \beta_k \sigma_{t-k}^2 \quad \ni \alpha_0 > 0, \alpha_i, \beta_k \geq 0, \alpha_i + \beta_k < 1 \quad (5)$$

$$\text{EGARCH}(p,q): \log(\sigma_t^2) = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \beta_i \log(\sigma_{t-i}^2) + \sum_{j=1}^q \alpha_j \frac{|u_{t-j}|}{\sqrt{\sigma_{t-j}^2}} + \sum_{k=1}^q \gamma_k \frac{u_{t-k}}{\sqrt{\sigma_{t-k}^2}} \quad (6)$$

Tabloda tahmin sonuçları verilen ARCH ve GARCH modellerinden hangisinin XU100 Endeksi getiri serisi volatilitésini en iyi şekilde analiz ettiğini belirleyebilmek için model değerlendirme kriterlerine bakılmıştır. Buna göre GARCH(1,2), GARCH(1,3), GARCH(2,2), GARCH(2,3), GARCH(3,2) ve GARCH(3,3) modellerine ait olan parametrelerin bazıları negatif çıktığı için bu modeller inceleme kapsamı dışında tutulmuştur. Diđer modellerin kriterler açaşısından analizi ise aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

- Determinasyon katsayısı (R^2) en yüksek olan model GARCH(3,1) modelidir.
- Akaike bilgi kriteri (AIC) en küçük olan model GARCH(3,1) modelidir.
- Schwarz bilgi kriteri (SC) en küçük olan model GARCH(2,1) modelidir.
- Hata kareleri toplamı (SSE) minimum olan model GARCH(3,1) modelidir.
- Logaritmik olabilirlik (LOB) değeri en büyük olan model GARCH(3,1) modelidir.
- RMSE ve MAE ölçütleri en küçük olan model ARCH(1) modelidir.
- Theil U kriteri minimum olan model GARCH(1,1) modelidir.

Görüldüđu gibi model değerlendirme kriterleri açaşısından bakıldığı takdirde genel olarak GARCH(3,1) modeli incelenen özelliklerden 4 tanesi bakımından en iyi model olarak sečilmiřtir. Diđer taraftan model parametreleri $\alpha_0 = 3.32E-05 > 0$, $\alpha_1 = 0.006389 > 0$, $\alpha_2 = 0.126406 > 0$, $\alpha_3 = 0.011531 > 0$, $\beta_1 = 0.782284 > 0$ ve $\alpha_1 + \alpha_2 + \alpha_3 + \beta_1 = 0.92661 < 1$ olduğundan GARCH(p,q) model parametreleri için aranan şartları sağlamaktadır. Yani tahmin edilen GARCH(3,1) modeli parametreleri anlamlılık ve durağanlık şartlarını sağlamaktadır. Tüm bu faktörler göz önünde bulundurulduğu takdirde XU100 getiri serisindeki koşullu varyansı modelleyebilecek en iyi modelin GARCH(3,1) modeli olduğu belirlenmiştir. Tahmin edilen modelin matematiksel formu denklem (5)'den aşağıdaki gibi kurulabilmektedir:

$$\sigma_t^2 = 3.32 \times 10^{-5} + 0.006389 u_{t-1}^2 + 0.126406 u_{t-2}^2 + 0.011531 u_{t-3}^2 + 0.782284 \sigma_{t-1}^2$$

GARCH(3,1) modeli tahmin edildikten sonra artıklara ilişkin ARCH LM testi yapılmıştır. 5 gecikme değerine kadar yapılan inceleme sonucunda $nR^2=0.384234$ değerini $\chi^2(5)=11.070$ kritik değerinden küçük olduğu için sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde kabul edilmiştir. Yani GARCH(3,1) modeli tahmini sonucunda artıklarda ARCH etkisi bulunamamıştır, koşullu değişen varyans sorunu çözümlenmiştir. Bununla birlikte tahmin sonuçlarına ilişkin korelogram değerlerinden model artıklarında otokorelasyon olmadığı anlaşılmıştır. GARCH(3,1) modeli tahmin artıkları saf hata terimi özelliği göstermektedir.

Değişen varyans testi: ARCH			
F-istatistiği	0.076262	Olasılık F(5,733)	0.9958
nR^2	0.384234	Olasılık $\chi^2(5)$	0.9958

Tablo 6: GARCH(3,1) Modeli ARCH LM Testi

ARCH ve GARCH modelleri serilerdeki değişen varyansı modellemekle birlikte seri üzerindeki kaldıraç etkisini modellemekte yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle finansal piyasalara gelen haberlerin volatilité üzerindeki etkisini belirleyen γ parametreleri modellere eklenerek EGARCH modelleri kurulmuştur. XU100 serisi ARMA(4,4) modeli hata terimlerindeki koşullu varyans ile birlikte volatilité üzerindeki kaldıraç etkisini de modelleyebilmek için kurulan farklı EGARCH modelleri arasından model belirleme kriterlerine göre bir inceleme yapılarak en iyi modelin (6 kriter için) EGARCH(2,3) modeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. EGARCH modelinde koşullu varyans logaritmik olarak modellendiği için parametrelerde herhangi bir kısıt söz konusu değildir. Çünkü parametreler negatif olsa dahi varyans daima pozitif çıkacaktır. EGARCH (2,3) modelinde asimetri parametreleri $\gamma_1 = -0.260991 < 0$, $\gamma_2 = -0.077401 < 0$, $\gamma_3 = 0.183977 > 0$ olarak bulunmuştur. Asimetri parametresinin negatif olması koşullu varyans üzerinde negatif volatilitenin etkisinin daha çok olduğunu, yani seride kaldıraç etkisinin mevcut olduğunu göstermektedir. Dięer bir deyişle piyasalara yansıyan kötü haberlerin volatilité üzerindeki etkisi iyi haberlerin etkisinden daha çok olmaktadır. Dięer yandan $|\beta_1 + \beta_2| = |0.180768 + 0.719642| = 0.90041$ değerinin 1'e yakın olması da şoklar sırasında volatilitenin kalıcılığının uzun sürdüğü şeklinde yorumlanabilmektedir. EGARCH(2,3) modeli matematiksel formu denklem (6)'dan;

$$\log(\sigma_t^2) = -1.105717 + 0.180768 \log(\sigma_{t-1}^2) + 0.719642 \log(\sigma_{t-2}^2) - 0.108804 \frac{|u_{t-1}|}{\sqrt{\sigma_{t-1}^2}} + 0.291892 \frac{|u_{t-2}|}{\sqrt{\sigma_{t-2}^2}} + 0.216651 \frac{|u_{t-3}|}{\sqrt{\sigma_{t-3}^2}} - 0.260991 \frac{u_{t-1}}{\sqrt{\sigma_{t-1}^2}} - 0.077401 \frac{u_{t-2}}{\sqrt{\sigma_{t-2}^2}} + 0.183977 \frac{u_{t-3}}{\sqrt{\sigma_{t-3}^2}}$$

EGARCH(2,3) modeli tahmin edildikten sonra artıklara ilişkin ARCH LM testi yapılmıştır. 5 gecikme değerine kadar yapılan inceleme sonucunda $nR^2=0.690617$ değeri $\chi^2(5)=11.070$ kritik değerinden küçük olduğu için sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde kabul edilmiştir. Yani EGARCH(2,3) modeli tahmini sonucunda artıklarda ARCH etkisi bulunmamıştır, koşullu değişen varyans sorunu çözümlenmiştir. Bununla birlikte tahmin sonuçlarına ilişkin korelogram değerlerinden model artıklarında otokorelasyon olmadığı anlaşılmıştır. EGARCH(2,3) modeli tahmin artıkları saf hata terimi özelliği göstermektedir.

Değişen varyans testi: ARCH			
F-istatistiği	0.137130	Olasılık F(5,733)	0.9837
nR ²	0.690617	Olasılık $\chi^2(5)$	0.9835

Tablo 7: EGARCH(2,3) Modeli ARCH LM Testi

GARCH(3,1) ve EGARCH(2,3) modelleri Theil U kriterine göre kıyaslandığı takdirde değişen varyansla birlikte kaldıraç etkisini de modelleyen EGARCH(2,3) modelinin en iyi performansa sahip olan model olduğu söylenebilmektedir.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada İMKB Ulusal 100 Fiyat Endeksine ilişkin volatilité modellemesi yapılmış ve ilgili modellerin öngörü performansları değerlendirilmiştir. Uygulamada endeksin 04/01/2007-31/12/2009 dönemine ait günlük kapanış değerleri kullanılarak hesaplanan getiri serisi ile incelemeler yapılmıştır. Bu kapsamda finansal zaman serilerinin sahip olduğu asimetri, kaldıraç etkisi, kalın kuyruk vb. özellikler incelenmiş, zaman serilerinde ortaya çıkan değişen varyans, piyasalara yansıyan bilgilere simetrik tepki vermeme gibi sorunlar ve çözümleri araştırılmıştır. Yapılan istatistiksel ve ekonometrik hesaplamalardan elde edilen sonuçlara göre endekse ait finansal zaman serisi saęa çarpık, normalden daha dik ve normal

olmayan bir dağılıma sahiptir. Endeksin zaman serisinde asimetric hareketler ve kaldıraç etkileri gözlemlenmiştir.

Zaman serisinde tespit edilen özellikleri modelleyebilecek en uygun koşullu ortalama modeli ARMA(4,4) Modeli olarak bulunmuştur. ARMA(4,4) modeline yapılan test sonuçları modelin hata teriminin saf hata terimi özelliği göstermediğine, yani seride değişen varyans sorununun varlığına işaret etmiştir. Zaman içerisinde değişen varyansa sahip zaman serilerinde volatilitenin modellenmesi için klasik yöntemler yerine farklı Otoregresif Koşullu Hareketli Ortalama Modelleri kurulmuştur. Alternatif modeller içerisinde model belirleme kriterleri baz alınarak serideki asimetric hareketleri modelleyebilen en uygun model ARCH(p) ve GARCH(p,q) modelleri arasından seçilmiştir. Buna göre XU100 endeksi için GARCH(3,1) modeli en uygun model olarak bulunmuştur. Diğer taraftan serinin sahip olduğu kaldıraç etkisi özelliğini modelleyebilmek için ise farklı EGARCH(p,q) modelleri kurulmuş ve bunlar arasından XU100 endeksi için EGARCH(2,3) modeli model değerlendirme kriterlerine göre en uygun model olarak seçilmiştir.

İnceleme kapsamındaki finansal zaman serilerindeki koşullu değişen varyansı modellediği düşünölen modellerin öngörü performanslarının değerlendirilebilmesi için bu modeller kullanılarak tahminler yapılmış ve tahminlere ilişkin öngörü hatası istatistikleri hesaplanmıştır. Tahminlerin yapılması sırasında dinamik öngörü yöntemi uygulanmıştır. Buna göre sonraki dönemler için tahmin değerleri denklemin tahmin ettiği veriler baz alınarak yapılmaktadır. Örneğin 3. Gün için bir öngörü yapılacaksa kullanılacak veriler 1. ve 2. Güne ait olan gerçekteşmiş tarihi veriler değil denklemin tahmin ettiği veriler olmaktadır. Modellerin öngörü performansları Theil U öngörü hatası istatistik kriterine göre değerlendirildiği takdirde EGARCH(p,q) modellerinin en iyi performansa sahip olduğu gözlemlenmiştir. Diğer yandan EGARCH(p,q) modellerinin β parametreleri toplamına göre zaman serilerindeki volatilitenin kalıcılığı incelenmiştir. β parametreleri toplamı 1'e yaklaştıkça volatilitenin kalıcılığı artmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bayrakdaroğlu, A.- Ege, İ., “Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesinde Riski Dikkate Alan Yaklaşımların Uygulanabilirliğinin Analizi:Kayseri İli İmalat Sanayinde Bir Uygulama”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2006, C:1, S.2, s.87-104
- Çakınberk, Arzu, “Stratejik İttifaklarda Risk Faktörleri ve Risk Yönetimi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010, C.20, S.1, s.353-363
- Ergen, Zeyep, “**Finansal Varlıkların Volatilite Modelleri İle Analizi**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010
- Güneş, H., Saltođlu, B., **İMKB Getiri Volatilitésinin Makroekonomik Konjonktür Bağlamında İrdelenmesi**, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 1998
- <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma28.pdf> (Erişim Tarihi:05/01/2010)
- Karacabey, A.A., Gökgöz, F., **Emeklilik Fonlarının Portföy Analizi**, Siyasal Kitabevi, 2005
- Kıran, Burcu, “Döviz Kuru Volatilitésinin Asimetric Üslü ARCH (ApARCH) Modeli İle Tahmini”, **Faculty of Business and Economics**, 2008-2009, Vol:10/11
- Korkmaz, T., Çevik, E. İ., “Zımnı Volatilite Endeksinden Gelişmekte Olan Piyasalara Yönelik Volatilite Yayılma Etkisi”, **Bankacılık ve Finansal Piyasalar**, 2009,C.3, S. 2, s.87-105
- Kutlar, Aziz, **Ekonometriye Giriş**, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, 2007
- Küçükşahin, A., şafak, İ. C., Dedeoğlu, Ç., “Güvenlik Bağlamında Risk ve Risk Yönetimi”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 2009, Yıl.5, S.10, s. 9-34

Sevil, Güven, **Finansal Risk Yönetimi Çerçevesinde Piyasa Volatilitesinin Tahmini Ve Portföy Var Hesaplamaları**, Eskişehir, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1323, 2001a

Sevüktekin, M., Nargeleçekenler, M., “İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Getiri Volatilitesinin Modellenmesi ve Önrporlanması”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2006, C.61, S.4, s.243-265